

DWEPERS EN VERRADERS: 1890-1894

Bij aanvang van het laatste decennium van de negentiende eeuw bereikte de SDB het hoogtepunt van zijn populariteit, maar nog geen vijf jaren later was de socialistische arbeidersbeweging hopeloos verdeeld geraakt en leek alle kracht verdwenen. De organisatorische eenheid ging teloor onder invloed van tot dan toe volstrekt ondergeschikte elementen als politieke strategie en ideologische geloofsartikelen. De tegenstellingen tussen 'revolutionaire' en 'parlementaire' socialisten liepen ook in Amsterdam hoog op en verscheurden de afdeling. Wapenen die tegenover de klassenvijand altijd goede diensten hadden bewezen, werden nu onderling gehanteerd. Socialistische vergaderingen konden in deze jaren volkomen uit de hand lopen wanneer de partijgenoten elkaars strategische en ideologische stellingnamen te lijf gingen met honende spot en lasterlijke aantijgingen. Perspolemieken, hatelijke interrupties in vergaderingen en zelfs het royeren van in ongenade gevallen partijgenoten deden hun intrede in het partijleven van de Amsterdamse socialisten.

De nieuwe of parlementaire richting in het socialisme zou uiteindelijk worden belichaamd in de SDAP, die als landelijke partij werd opgericht in augustus 1894. In Amsterdam werd de scheuring al enige maanden eerder voltrokken met de oprichting van een nieuwe Sociaal-Democratische Vereeniging, die zich openlijk bekende tot het marxisme van de Duitse sociaal-democraten en om die reden de Amsterdamse SDB de rug toekeerde. Dome-la Nieuwenhuis ontwikkelde zich verder tot voorman van het anarchisme en verliet 'zijn' Bond in 1897. Nog voor de nieuwe eeuw was aangebroken, was daarmee een definitief einde gekomen aan de eenheid in de Nederlandse socialistische arbeidersbeweging. Bij zijn afscheid van de SDB beschreef de vooraanstaande parlementaire sociaal-democraat Hubertus van Kol in 1894 op teleurgestelde toon de toenmalige verhoudingen:

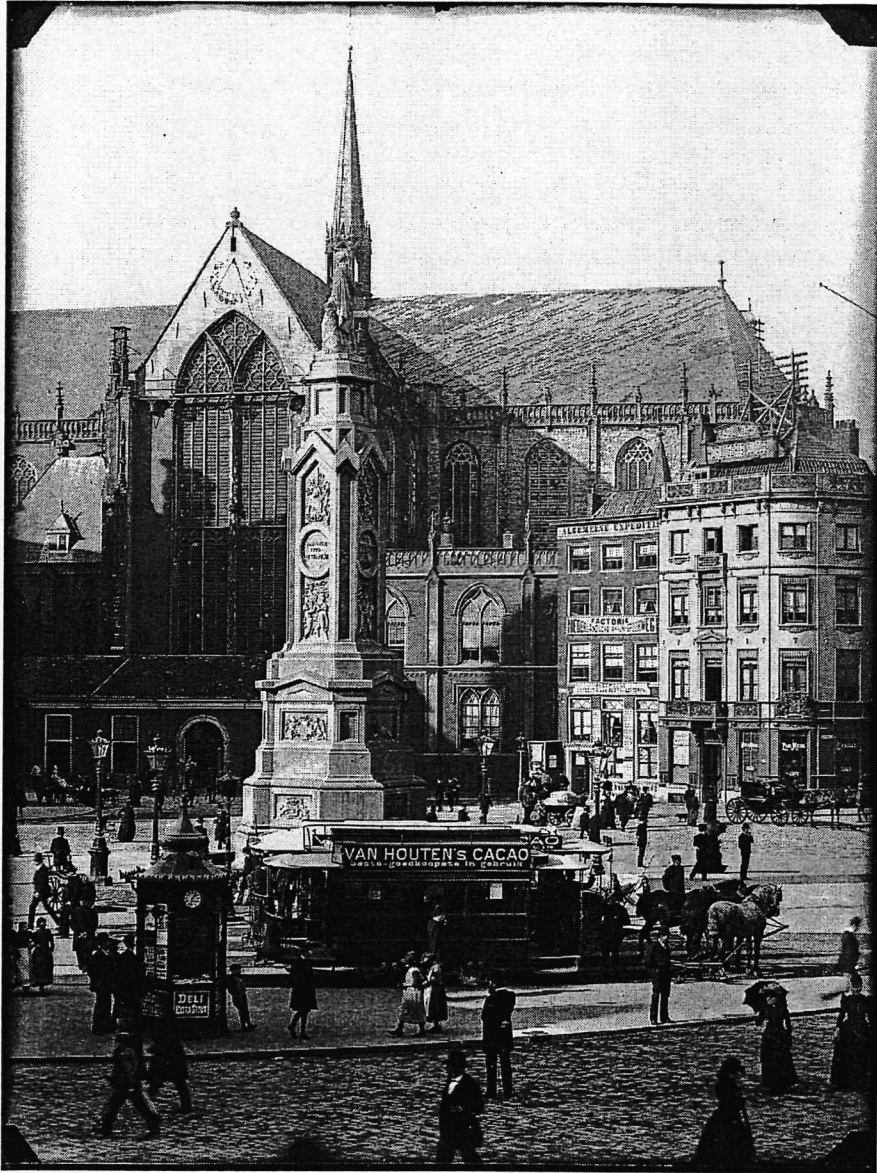
Geen zweem meer van onderlinge waardeering, van ridderlijken strijd, van edelmoedigheid tegenover tegenstanders; slechts haat, achterdocht en verdachtmakingen.¹

De SDB zelf werd nog in hetzelfde jaar 1894, na een wat al te boude formulering over 'wettige en onwettige middelen' in het nieuwe beginselprogram, ontbonden en als Socialistenbond heropgericht. Als voormalige 'centrumfractie' tussen parlementaire sociaal-democraten en revolutionaire anarchisten zou de Socialistenbond nog enkele jaren een rol als middelaar en hoofdstroom van de socialistische arbeidersbeweging trachten te vervullen, maar rond de eeuwwisseling moest ook deze het hoofd in de schoot leggen. Voortaan zou de geschiedenis van de socialistische arbeidersbeweging in Nederland en Amsterdam er een zijn van onderlinge onenigheid, hoogoplopende ideologische meningsverschillen en aanhoudend rumoer.

Daar stond weliswaar tegenover dat de SDAP enig succes in haar streven niet kon worden ontzegd. Ook in Amsterdam zou deze formatie na de eeuwwisseling een zekere populariteit in de arbeidersklasse verwerven, die haar in staat stelde tot de gemeenteraad toe te treden en uiteindelijk zelfs wethoudersposten te gaan bekleden. Al lang voor het zover was, maakte de SDAP kennis met de haat en afkeer die alleen al haar bestaan in sommige kringen van de Amsterdamse arbeidersklasse opriep. De strijd tegen de 'rijke sodemieters' en 'volksverneukers' diende voortaan ook binnen de eigen socialistische gelederen gevoerd te worden, en daarbij stond een rijk arsenaal aan symbolen en rituelen ter beschikking. Nog tien jaar na de scheuring van 1894 konden vergaderingen van Amsterdamse sociaal-democraten door het optreden van 'anarchisten' in het honderd lopen. De journalist J.F. Ankersmit, zelf een vooraanstaand man in de nieuwe partij, was ooggetuige van een dergelijk treffen, waar bleek dat oude rituelen ook in het nieuwe tijdperk van ideologisch partijchap nog functioneel konden zijn:

Ieder ogenblik wilden zij onze sprekers en het bestuur te lijf en de stoelen vlogen door de zaal, alsof het niets was. Op een gegeven moment klom een jorjaanse schone boven op een tafeltje, keerde het bestuur de rug toe, tilde haar rokken op en sloeg gillend met haar hand op haar keper onderbroek, om aldus haar verachting voor sociaaldemocraten te uiten.²

Aan de verdere opmars van het parlementair socialisme heeft ook dit fraaie gebaar geen halt kunnen toeroepen, maar dat van verzoening nimmer sprake zou kunnen zijn, moet eenieder duidelijk zijn geweest.

[13] De Dam rond 1890.